

Naturinventering av Esse ås stränder mellan Fors-Gers och Langfors kraftverk

Mattias Kanckos
September 2021

Naturstigen 12
68810 Ytteresse
Finland

Tel: 050-5939536
naturforetagare@gmail.com

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
2. Material och metoder	2
3. Allmän beskrivning av området	3
4. Växtlighet	8
5. Fågelfaunan	8
6. Flygekorre	9
7. Fladdermöss	9
8. Åkergroda	10
9. Utter	10
10. Fisk och fiskbestånd	10
11. Rekommendationer för planeringen	11
12. Litteratur	12

1. Inledning

Pedersöre kommun planerar en revidering av delgeneralplanen för sydvästra Ytteresse. En naturinventering har tidigare gjorts inom planens gränser år 2015, men naturinventeringen omfattade då inte Esse ås strandområden. I samband med diskussioner mellan Pedersöre kommun och myndigheter har det framkommit ett behov att även inkludera strandområdena kring Esse å i naturinventeringen. Detta trots att stränderna inom undersökningsområdet redan i dagsläget är mycket kraftigt exploaterade. Målsättningen med denna naturinventering är att ge tillräckligt god kännedom om strandområdenas naturvärden för att kunna bedöma delgeneraplanens inverkan på den biologiska mångfalden.

2. Material och metoder

En naturinventering kan omfatta många olika artgrupper som kräver olika typer av inventeringsmetodik. Denna naturinventering längs Esse ås stränder omfattar enbart en inventering av växtlighet och naturtyper. Stränderna har inte tidigare omfattats av en dylik naturinventering, medan planeområdet i övrigt inventerades redan 2015 (Kanckos, M. 2015). Målsättningen med inventeringen var också att allmänt beskriva naturen i området, att eventuellt hitta utrotningshotade eller skyddsvärda naturtyper enligt naturskydds-, vatten- eller skogslagen. Förutom de enligt lag skyddade naturtyperna noterades även lokalt sällsynta naturtyper som kan vara viktiga för den biologiska mångfalden eller som kan tänkas utgöra livsmiljö för hotade och skyddade arter. Naturinventeringen gjordes den 7-8.9 2021. Denna naturinventering har gjorts av FM biolog Mattias Kanckos från essnature.

3. Allmän beskrivning av området

Det inventerade området framgår av bild 1 och utgörs av en ca 5 km lång sträcka av Esse å mellan Fors-Gers åbro i söder till Langfors kraftverk i norr. Totalt är alltså strandlinjen uppskattningsvis ca 10 km lång. Hela åsträckan är mycket starkt kulturpräglad och exploaterad. Endast en försvinnande liten del eller ca 2 % av strandlinjen utgörs av vad man skulle kunna kalla strandskog. I övrigt består strandlinjen av åkermark, bosättning och beteshagar. Esse å hör till Natura 2000, vilket i klartext betyder att forsarna är skyddade från fortsatt utbyggnad.

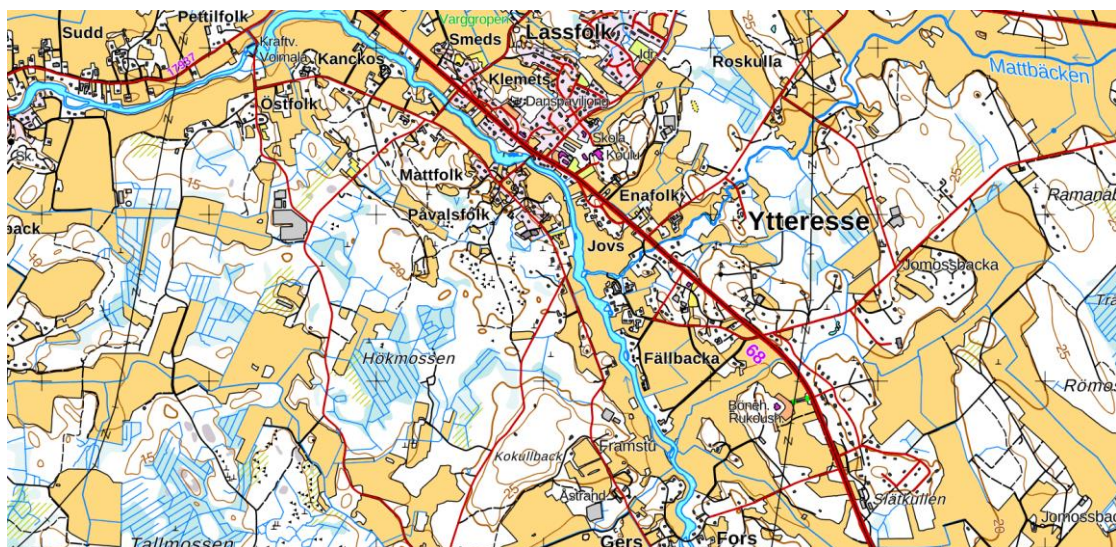

Bild 1. Den inventerade åsträckan ligger mellan Fors-Gers åbro och Langfors kraftverk

Åker

Av strandlinjen utgörs mer än hälften, eller ca 57 %, av åkermark. En stor del av åkermarken går ända ner till vattenlinjen och själva strandlinjen är trädfattig eller helt trädlös. På de flesta ställen har man dock sparat en vildvuxen skyddszon mot vattnet med en bredd på mellan 5 och 10 meter. På flera ställen finns det även en mycket smal trädremsa med unga lövträd mellan åkern och vattnet. Trädbården har dock regelbundet avverkats och kapats ner, varvid nya lövträdsskott skjutit upp från stubben. I trädremsan växer både gråal, hägg, rönn, glas- och vårtbjörk samt ställvis asp. På några ställen går åkermarken nästan ner i ån utan skyddszon. På åkrarna odlas både korn, havre och vall och vad som odlas på de olika åkermarker varierar förstås mellan olika år.

Bild 2. Typisk bild från strandzonerna i undersökningsområdet. Åker som övergår i en trädfattig eller helt trädlös skyddszon längs Esse å.

Bild 3. Ställvis går åkermarken ända ut till Esse å utan någon bred skyddszon som här strax nedanför Punsarforsen.

Betesmark

En förvånansvärt stor del av strandzonen används som betesmark. Totalt ca 1,1 km eller 11 % utgörs av betesmark. På västra stranden strax norr om Fors-Gers betar på ett stort område ett flertal hästar och på ett mindre område får. På dessa ställen betar djuren inte helt ner till vattnet utan stängsel förhindrar djuren att nå ner till stranden som här också är brant. Strax Nedanför Punsarsforsen på den västra stranden finns också en större hästhage där hästarna betar allt ut till ån. Stranden är här ganska flack och långsluttande. Vid Enafolk på den östra stranden betar mjölkkor, men hagarna når inte ända ner till stranden. Slutligen finns det mycket får på den norra stranden av Esse å vid Centrumvägens anslutning till Essevägen.

Bild 4. Hästhage som går ända ner till vattenbrynet av Esse å, nedanför Punsarsforsen.

Bild 5. Beteshage för hästar längs Esse å intill Fors-Gers åbro.

Bosättning och tomtmark

Ca 3 km av strandlinjen utgörs av gårdsplaner, tomtmark och bosättning. Med andra ord består ca 30 % av strandlinjen av bosättning och gårdsplaner. På vissa ställen har man exploaterat strandlinjen kraftigt med gräsmattor, planteringar och bryggor längs hela stranden. På andra ställen igen ser strandlinjen mer naturlig ut även om man t.ex. avverkat träd och/eller planterat pilträd eller liknande vid stranden.

Bild 6. Kraftigt exploaterad strandlinje längs Esse å ovanför Punsarsforsen där man anlagt gräsmattor och byggt långa bryggor längs stranden.

Bild 7. Strandzon längs Esse å vid Punsarshagen. På västra stranden en nästan trädlös skyddszon mellan åkern och ån och på den östra stranden ett äldre jordbrukshemman med en strandzon där man sparat glest med grova vårtbjörkar längs stranden.

Försumpad strandskog

På ett litet område, ca 0,5 hektar, (figur A bild 8) finns ett område med en mycket kraftigt försumpad strandskog. I området påträffas i fältskiktet bl.a. kråklöver (*Potentilla palustris*), tranbär (*Vaccinium oxycoccus*), kärrsilja (*Peucedanum palustris*), brunrör (*Calamagrostis purpurea*), vattenklöver (*Menyanthes trifoliata*) och topplösa (*Lysimachia thyrsoflora*). I strandskogen finns mycket rikligt med tätvuxna, gamla videbuskar (*Salix* sp.) samt en del unga, ca 20-åriga glasbjörkar (*Betula pubescens*), gråalar (*Alnus incana*) och trädformiga sälgar (*Salix caprea*). I strandskogen finns flera vattenfyllda gropar som är helt överväxta bl.a. med flytande missne (*Caltha palustris*) och sjöfräken (*Equisetum fluviatile*). Området är utdikad och icke i naturtillstånd, men har fått vara orört en lång tid varvid området har övergått i en mer naturlig strandskog.

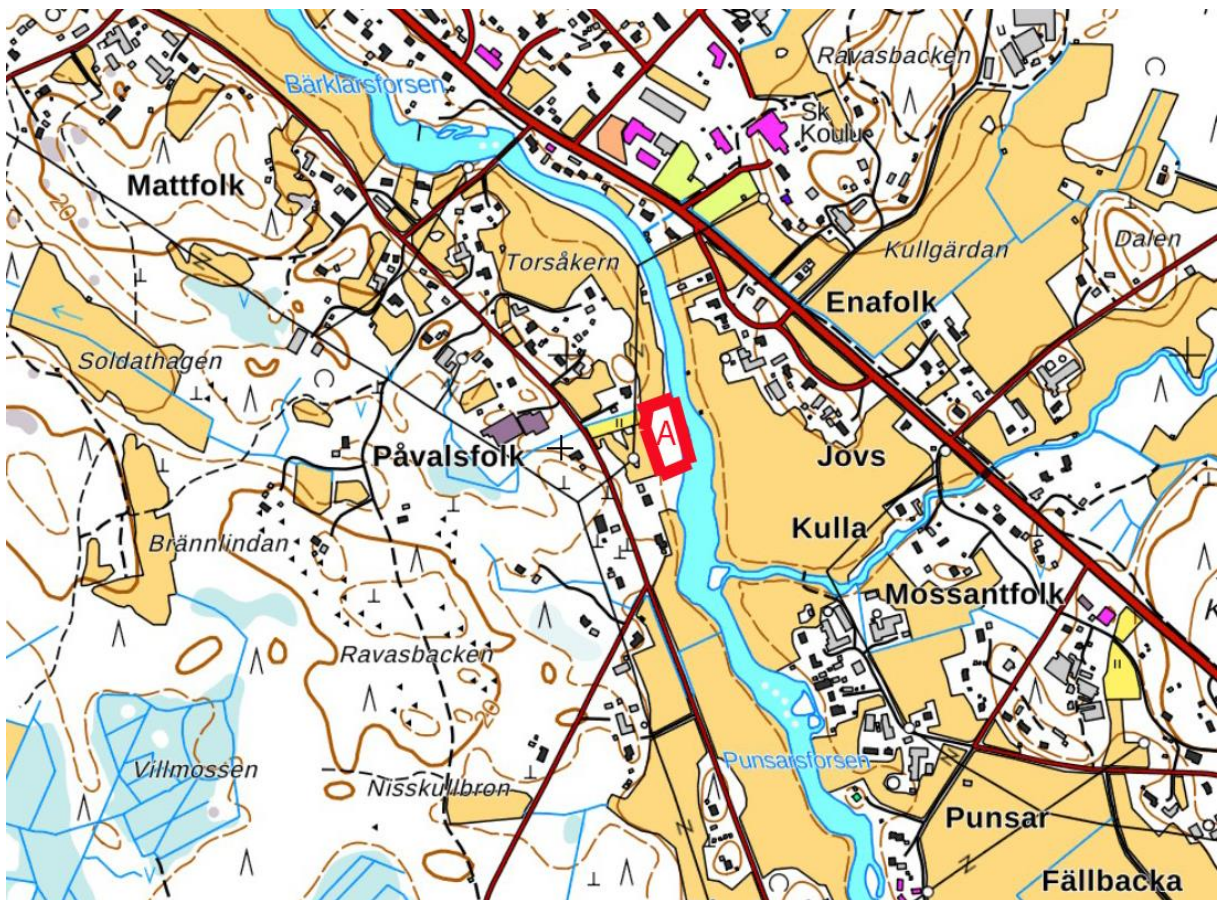

Bild 8. Vid figur A finns områdets enda egentliga strandskog.

Bild 9. Strandskogen är kraftigt försumpad med flera vattenfyllda gropar som i detta fall är igenvuxen med missne.

Bild 10. I strandskogen växer framförallt tätt med gamla videbuskar.

4. Växtlighet

I vattnet längs stränderna växer bl.a. gul näckros (*Nuphar lutea*), gul svärdslilja (*Iris pseudacorus*), flaskstarr (*Carex rostrata*), bladvass (*Phragmites australis*), sjöranunkel (*Ranunculus lingua*), sprängört (*Cicuta virosa*) och svalting (*Alisma plantago-aquatica*).

Högre upp längs strandlinjen påträffas älggräs (*Filipendula ulmaria*), brännässla (*Urtica dioica*), hundfloka (*Anthriscus sylvestris*), duntrave (*Epilobium angustifolium*), brunrör (*Calamagrostis purpurea*), maskros (*Taraxacum* spp.), ängskavle (*Alopecurus pratensis*), kvickrot (*Elymus repens*), hampdån (*Galeopsis speciosa*), hallon (*Rubus idaeus*), åkermynta (*Mentha arvensis*). Tyvärr förekommer också ställvis små bestånd av jättebalsamin (*Impatiens glandulifera*).

Ställvis förekommer i träd- och buskskiktet lite videbuskar och -träd, bl.a. jolster (*Salix pentandra*) och sälg (*Salix caprea*), glasbjörk (*Betula pubescens*), vårtbjörk (*Betula pendula*), asp (*Populus tremula*) och rönn (*Sorbus aucuparia*). Barrträd förekommer inte.

5. Fågelfaunan

Ingen skild inventering av fågelfaunan gjordes inom ramen för denna naturinventering. Undersökningsområdet är kraftigt exploaterat och stränderna förhållandevis branta vilket gör att väldigt få sjöfåglar kan häcka inom området. Av sjöfåglarna torde endast gräsand och knipa häcka inom det inventerade området. Längs stränderna finns enstaka knipholkar uppsatta, men några naturliga bohål finns inte i strandzonen. Gräsänderna förekommer mycket talrikt i området under sensommaren och hösten då en del av de boende matar änderna. Speciellt ovanför Langfors kraftverk samlas ofta en stor mängd änder. Under inventeringen den 8.9 fanns det uppskattningsvis 100 gräsänder i detta område samt 7 sångsvanar. På grund av de branta stränderna och den trädfattiga strandzonen är också tättingarna fåtaliga. Arter såsom sävsångare och sävsparv torde inte förekomma i området. Arter som troligtvis häckar i strandzonen är bl.a. gulsparr, järnsparr och grönfink. Däremot häckar på de större strandåkrarna fortsättningsvis bland annat sånglärka och storspov. Därtill torde bl.a. strandskata nuförtiden häcka längs Esse ås stränder inom detta avsnitt av ån.

Bild 11. Ovanför Langfors kraftverk bildar Esse å ett större sel med lugnvatten där både gräsänder och svanar ofta samlas under vår och höst.

6. Flygekorre

Flygekorren räknas som en hänsynskrävande art (VU) enligt den nyaste klassificeringen av våra utrotningshotade arter från 2019 och den finns även med på bilaga IVa i EU:s habitatdirektiv. Enligt direktivet är det förbjudet att förstöra eller försvaga artens föröknings- och rastplatser. Inom inventeringsområdet finns ingenstans sådan strandskog som skulle lämpa sig för flygekorre. Flygekorre förekommer inte längs Esse å inom detta avsnitt.

7. Fladdermöss

På grund av så gott som hela den undersökta strandzonen är så trädfattig och det överallt förekommer mestadels mycket unga lövträd är sannolikheten att finna fladdermöss i området relativt liten. Dock är det inte omöjligt att fladdermössen använder åstränderna som förflyttningsled mellan olika platser. Inom undersökningsområdet har vid övriga inventeringar både påträffats nordisk fladdermus (*Eptesicus nilssoni*) och vattenfladdermöss (*Myotis daubentonii*) Inventeraren har av eget intresse och vid tidigare inventeringar letat efter vattenfladdermöss både vid Fors-Gers, Bärklars och Mattfolk åbroar utan resultat och inte heller vid Langfors kraftverk har man påträffat vattenfladdermöss. Däremot har man gjort observationer av vattenfladdermöss vid Herrfors kraftverk i Kållby så det är inte omöjligt att vattenfladdermöss förekommer i området.

8. Åkergroda

Åkergrodan (*Rana arvalis*) finns liksom flygekorren även med på bilaga IVa i EU:s habitatdirektiv. Enligt direktivet är det förbjudet att förstöra eller försvaga dessa arters föröknings- och rastplatser. Detta gäller alla förekomstplatser även utanför de befintliga skyddsområdena. Åkergrodan är tämligen vanlig i de flesta sjöar i Österbotten. Åkergrodan leker inte i strömmande vatten och på den inventerade åsträcken finns inga sådana potentiella områden som skulle lämpa sig som lekrområden för åkergroda.

9. Utter

Utter (*Lutra lutra*) finns liksom flygekorren och åkergrodan även med på bilaga IVa i EU:s habitatdirektiv. Enligt direktivet är det förbjudet att förstöra eller försvaga dessa arters föröknings- och rastplatser. Detta gäller alla förekomstplatser även utanför de befintliga skyddsområdena. Uttern har blivit tämligen vanlig i de flesta sjöar, åar och vattendrag i Österbotten. Den förekommer numera också vid havet. Uttern är i Finland också fridlyst.

En mer översiktlig rapport över utterns förekomst i Esse å på 2000-talet har gjorts år 2018 (Kanckos, M. 2018). En inventering av utter inom planeområdet gjordes också år 2018 i samband med förnyandet av Mattfolk åbro (Kanckos, M. 2018). Vid denna inventering gjordes några enskilda observationer av ensamma uttrar som rört sig inom planeområdet, men väldigt få observationer. Det är sedan tidigare känt att Esse å hyser en mycket stark population av utter och att beståndet är livskraftigt. I ån sker föryngring årligen. Det är dock från och med Överesse och uppströms som det förekommer utter allmänt i Esse å, längre nedströms förekommer utter mer sporadiskt. Detta har att göra med att fiskbeståndet är betydligt sämre från och med Bäckbybäcken nedströms, att åstränderna är kraftigt bebyggda och att öppna, isfria vattenområden är färre eller saknas helt i de nedre delarna av ån. På basen av tidigare observationer och denna inventering kan man slå fast att planeområdet inte hyser någon stationär förekomst av utter och att det inom planerområdet inte hittats någon rast- eller förökningsplats för utter.

10. Fisk och fiskbestånd

En utredning av fisk och fiskbestånd gjordes år 2018 i samband med förnyandet av Mattfolk åbro (Kanckos, M. 2018). På basen av intervjuerna är fisket mycket begränsat och saknar helt betydelse i de nedre delarna av Esse å och inom planerområdet. De flesta intervjuade berättade att de metade högst ett par gånger per år och att de sällan sett någon annan fisk i ån heller. I dagsläget är det ingen som använder passiva redskap såsom nät eller katsa i detta område, tidigare har det funnits några personer som fiskat med katsa. Ett litet undantag utgörs av Fors-Gers och Bärklarsforsen där Över- och Ytteresse delägarlag årligen planterar ut en del bäcköringar som kraftverksåläggande för Langfors kraftverk. Strax efter och i samband med utplanteringen kan man se en del fiskare spinn- eller flugfiska i forsen. Bäcköringarna torde inte överleva vintern i området och förökar sig inte. På basen av intervjuerna består fiskbeståndet i denna del av Esse å i första hand av abborre, gädda och braxen. Dessutom har man sporadiskt fått någon enstaka mört och id på mete. Abborren är den vanligaste arten och den blir rätt storvuxen i detta område. Flera av de intervjuade rapporterade om att de fått enstaka abborrar över halvkilot och en berättade om en abborre på 900 gram som han fångat i närheten av Mattfolk bro. Vanligtvis är det dock att man får någon mindre abborre på kroken. Gäddorna i området är ganska fåtaliga och håller mestadels en storlek kring 1 kilo. Något

oväntat förekommer det också hyfsat med rätt storvuxen braxen i området. Flera av de som testat att fiska med katsa i området har fått bra med braxen kring 1 kilo. Också de som mest metade berättade att braxen förekommer allmänt i området.

Stora delar av planeområdet ligger nedströms Bäckbybäckens utlopp till Esse å. Bäckbybäcken dränerar stora arealer med jord- och skogsbruksmark som ligger på sura sulfatjordar. Det är känt att vattnet i Bäckbybäcken tidvis är så surt och vattenmängden i bäcken så stort att den tidvis sänker pH-värdet i Esse å med ett helt steg från och med dess utlopp till ån. Efter Bäckbybäckens utlopp har man tidvis uppmätt så låga pH-värden i Esse å att fisken har svårt att överleva eller leka. Fiskleken nedströms Bäckbybäcken torde misslyckas helt vissa år på grund av surheten och detta avspeglar sig i fiskbeståndet. De arter som klarar surheten bäst, abborre och gädda, överlever medan mörtfiskarna har det svårare. Av dessa överlever endast äldre, större exemplar medan rom, yngel och småfisk åtminstone vissa år dör. På basen av denna samt tidigare gjorda undersökningar och inventerarens egna erfarenheter har planeområdet ett mycket litet fiskbestånd som saknar ekonomisk betydelse. Fisket i området är också av mycket liten omfattning och begränsas till de som bor intill ån

11. Rekommendationer för planeringen

Inom det inventerade strandområdet finns inga skyddade naturtyper enligt vatten-, skogs- eller naturskyddslagen. Av EU:s direktivarter förekommer endast utter inom undersökningsområdet. Esse å hör dock till skyddsprogrammet Natura 2000 främst på grund av förekomsten av flodpärlmussla som förekommer uppströms undersökningsområdet. Esse å är således skyddad från ytterligare vattenkraftsutbyggnad. Stränderna inom undersökningsområdet är redan i dagsläget starkt strukturellt modifierade och kulturpåverkade. Största delen av stränderna består av åker, betesmark eller bosättning. De värdefullaste områdena med tanke på fisk, utter och fågelliv utgörs av de tre forsområdena vid Fors-Gers, Punsarsforsen och Bärklarsforsen. Det rekommenderas därför att ingen ytterligare bosättning planeras i direkt anslutning till forsarna samt 100 meter uppströms och nedströms forsområdena. I övrigt är det möjligt att bygga längs stränderna utan man för den skull hotar någon skyddsvärd livsmiljö. Man bör dock även beakta översvänningsriskerna vid eventuellt byggande vid stränderna.

12. Litteratur

Kanckos, M. 2015. Naturinventering av delgeneralplaneområdet för sydvästra Ytteresse i Pedersöre kommun. Inventeringsrapport. Essnature 25 s.

Kanckos, M. 2018. Förnyandet av mattfolk bro över Esse å. Inventering av utter, utredning över fiskbeståndet samt en beskrivning av miljökonsekvenser. Essnature

Kanckos, M. 2018. Saukon (*Lutra lutra*) esiintyminen Ähtävänjoella 2000-luvulla. Essnature tutkimusraportti.

Liukko, U-M., Henttonen, H., Hanski, I. K., Kauhala, K., Kojola, I., Kyheröinen, E-M. & Pitkänen, J. 2016: Suomen nisäkkäiden uhanalaisuus 2015 – The 2015 Red List of Finnish Mammal Species. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 34 s.

Söderman, T. 2003. Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi. Ympäristöopas 109. 196 S.

Tiainen, J., Mikkola-Roos, M., Below, A., Jukarainen, A., Lehikoinen, A., Lehtiniemi, T., Pessa, J., Rajasärkkä, A., Rintala, J., Sirkiä, P. & Valkama, J. 2016: Suomen lintujen uhanalaisuus 2015 – The 2015 Red List of Finnish Bird Species. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 49 s.